

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT

MÁRVÁNYFARAGÓ ÉLETRAJZ

Gali Máté: *Berzeviczy Albert. A márványarcú miniszter*. Szépmíves Könyvek, Budapest, 2017, 550 oldal.

Kevés olyan közéleti szereplő akadt a két háború közötti időszakban, akinek életútját összegezve politikai ellenfelei is meg tudták látni egyéni értékeit, konzekvensen képviselt elveit, illetve méltató szavak kíséretében summázhatták közszereplői tevékenységét. A mélyen konzervatív Berzeviczy Albert volt kultuszminiszter, a kulturális és sportélet meghatározó 19–20. századi figurája azonban kétségkívül ilyen személy volt. Mint Gali Máté történész, a Veritas Történetkutató Intézet munkatársa frissen megjelent életrajzában feleleveníti, Berzeviczyt halálakor a következőkkel búcsúztatta a Népszava: „Megmaradt annak, aki volt, mélységesen konzervatív gondolkozású embernek. Éppen ezért idegenkedve nézte a konzervativizmus nevében tomboló reakciót”. A progresszív Nyugat – melynek, mint látni fogjuk, éppen kevés oka lett volna méltatni Berzeviczyt – hasonlóan írt: „Szövetségesek voltunk a jog és szellemi liberális magyar hitvallásban egy egész, új barbár világ ellen” (527–528). Amennyiben Berzeviczy valóban „márványarcú” ember volt – akire, mint a szerző idézi, kortársai sem tudtak másképp gondolni, mint egy „mindig és mindenhol [az] elnöki” szerepet természetesen megtaláló és betöltő figura –, akkor maga Gali gyakorlott kezekkel és találó mozdulatokkal fejt ki az életrajzi adatok és levéltári források száraz tömbjéből az emberarcú közszereplő, a humoros férfi és meghitt otthont teremtő családapa, illetve a haza ügyét minden önös és egyéb érdek elé helyező államférfi szobrát. (Lásd különösen a 11. fejezetet Berzeviczy magánéletéről!)

A szerző bevezetőjéből (11–19) egy valódi reneszánsz férfi alakja bontakozik, aki a dualizmusban volt kormánypárti képviselő, kultuszminiszter és a képviselőház elnöke, író, művészettörténész, sportvezető: egy személyben a minőség és a nemesi felelősség megélésének 19–20. századbeli példaképe. A Berzeviczy család gazdag múltja pedig éppen elég elvárást támasztott sarja elé: Gali a 13. századból eredeztetett nemesi család tetteit és történetét gazdag fejezetben osztja meg olvasóival (22–31). A következő kilenc fejezet Berzeviczy dualizmus alatti működését ismerteti meg az olvasóval, érdekes anekdotákkal és korábban a közélet elé nem tárt családi forrásokkal gazdagítva Berzeviczy karrierjének képét. Gali Máté munkájának erőssége a köztörténeti rész alapos tárgyalása, mellyel panorámaképet kap az olvasó 1867-től 1936-ig Magyarország közéletéről. Különösen izgalmas megfigyelni a klasszikus liberalizmus, konzervativizmus hívének számító Berzeviczy politikai manővereit, mikor a hatalomgyakorlás éppenséggel szemben állt liberális elveivel. Fontos példája ennek a tiszzaeszlári vérvád esete, mikor a kormány rendeleteleg foglalt le antiszemita propagandaanyagokat. Az akció megvédésének feladata Berzeviczyre hárult, aki a szólásszabadság – egyébiránt fontos liberális elvének – kárára döntött úgy, hogy megakadályozza a korabeli antiszemita fellángolást. Végsősoron sikerrel védte meg a felekezeti tolerancia fenntartásának gyakorlatát, rész-

ben saját ékesszólásának, részben pedig a kérdésben fegyelmezetten szavazó kormánypártnak köszönhetően (90–92).

A konzervatív olvasó számára különösen szimpatikus lehet az a kulturális háború, melyet Berzeviczy Ady Endre művészete ellen vívott. A „márványarcú művésztörténész” sosem ment el odáig kritikájában, mint Tisza István keresetlen, ám talán bizonyos fokig jogos ítéletében,¹ ám kétségkívül objektív, megfontolt és legfőképp a magyar élet realitásait szem előtt tartó véleményt fogalmazott meg Ady munkásságával kapcsolatban. Mindezt Gali találó idézetekkel szemlélteti: Berzeviczy Albert szerint Ady – érzelmeiben valóban magyar – költészetét „alig lehet másnak minősíteni, mint egy beteg fantázia eltévedéseinek és egy beteg lélek megnyilatkozásainak, amelyek a világon semmi szépet, vonzót, enyhítőt, boldogítót nem látnak és nem láttatnak”. A költő öncélú művészetének „a felforgatás a felforgatásért kellett”, sorsa egyben idegen és megvezetett, elítélendő és tragikus (484). A dualizmus talán nyugodtabb, mélyebb és egyenesebb keretekben futó története iránt érdeklődő kutatók és olvasók kétségkívül hasznosnak fogják találni a könyv ezen időszakokkal foglalkozó részeit.

A 20. század történelme – és főleg a magyarországi összeomlás kavalkádos időszaka – már tapasztaltabb vezetést igényel, ám Gali ezt az – eddig kevesek által bevett – feladatot is sikerrel végzi el. A munka nem esik a biográfiák azon gyakori hibájába, mikor is a szerző az életrajzi érdekességek és jellegzetességek között elfelejti ismertetni olvasója előtt a korszak fontos eseményeit és összefüggéseit. A korábbi történeti munkákra (Hajdú Tibor, Salamon Konrád, Pollmann Ferenc) építve a könyv az összeomlás, forradalmak és Trianon közepette is biztos kézzel kalauzolja az olvasót, tapintatos forrásválasztással józan fénybe helyezve a közkeletű mítoszokat és vélekedéseket. A szerző a hazatérő katonák leszerelése és az országban már Károlyi Mihály alatt is jelentkező pogromokról önmagukban is izgalmas és új információkkal látja el az olvasót. A megosztóbb kérdésekben, mint példának okáért Károlyi és a hatalomátadás felelőssége, a szerző nem foglal állást, mindössze Berzeviczy nézeteinek szenttelen bemutatására szorítkozik. (A márványfaragás művészete minden jel szerint a márványarcú történetírást is megköveteli.)

Ahogy az Ady-t támadó nézetek a klasszikus liberalizmust, szabadelvűséget képviselő körökben nem számítottak szentségtörésnek, úgy a két háború közötti rendszer, az ellenforradalom konzervatív oldalról történő kritikája sem. Gali kellő hangsúlyt fektet azonban az utóbbira is, prezentálva Berzeviczy kritikáját az ellenforradalmi kilengésekkel, az antiszemitizmussal, alkalmanként pedig Bethlen István és Klebelsberg Kuno politikájával szemben. Berzeviczy okkal fogalmazhatta meg egy 1924-es interjújában, hogy „nincs most olyan párt az országban, amelyikben én, az elveimmel, elférnék” (383–395). A két háború közötti konzervatív ellenzék talán a legkevésbé reprezentált irányzat a magyar történetírásban, így Gali erre vonatkozó információi hiánypótlóak és fontosak.

A konzervatív nézetek melletti karakán kiállást mindössze egyetlen epizód látszik árnyalni, mégpedig Berzeviczy deklarált tisztelete Mussolini és az olasz fasizmus eredményei iránt. Mindez több, a fasizmusról írt cikkében mutatkozott meg, melyeket Gali be is mutat munkájában (434–435, 446–449). A totalitárius, azaz klasszikus konzervatív elvekkel szembenálló

¹ Vö. VERMES Gábor: *Tisza István, Századvég*, Budapest, 1994, 187.

fasizmus méltatása a legkevésbé sem illett Berzeviczy politikai „portfóliójába”, és azt talán a magyar külpolitikai érdekekkel, Berzeviczy Olaszország iránti rajongásával lehetne magyarázni. A kontextus megtartása azonban itt is fontos, hiszen a korai olasz fasizmus ellene volt a faji tételeknek, és még olyan alapvetően liberális vagy baloldali szemlélőket is megragadott, mint Szabolcsi Lajos vagy Móricz Zsigmond. Berzeviczy ráadásul tipikus olasz, azaz magyar viszonyok között működésképtelen dolognak tartotta Mussolini rendszerét. A fasizmusról írt lelkes konzervatív méltatásokat látva azonban az olvasó emberi esendőségeket és elvkövetési egyenetlenségeket is megismerhet Gali valóban sokoldalú és izgalmas életrajzi munkájából.

A könyvet illusztrációk gazdag válogatása és karikatúrák szórakoztató, találó példái zárják. A recenzens mindössze a bibliográfiát és a felhasznált levéltári jelzeteket hiányolja a munka végéről. (Igaz, utóbbiakat többé-kevésbé bemutatta a könyv bevezetője.) Talán érdemes lett volna még néhány mondatban utalni az életrajzírás művészetére, illetve az ilyen téren követni kívánt historiográfiai irányra. Összességében elmondható, hogy Gali Máté kiváló könyve a magyar életrajz-irodalom és politikai történetírás fontos gyarapodását jelenti, olyan információkkal gazdagítva a dualizmus és a Horthy-korszak közéletéről való ismereteinket, melyeket a jövőben nem hagyhat figyelmen kívül egyetlen történész sem.

Az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó horvát tengerparton álló világítótorony, Triesztnél
(Virágh Ajtony gyűjteményéből)